

Sygn. akt I NSNc 103/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 czerwca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Joanna Lemańska (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Paweł Księżak
Michał Jerzy Górski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa Gminy O.

przeciwko E. S., B. S. i K. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych 23 czerwca 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. z 14 marca 2016 r., sygn. X Nc [...]:

- 1. uchyla zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym w części, tj. w stosunku do pozwanej K. S. w zakresie kwoty 12.087,23 zł (dwanaście tysięcy osiemdziesiąt siedem złotych dwadzieścia trzy grosze) z ustawowymi odsetkami od dnia 26 lutego 2016 r. oraz w zakresie kosztów procesu i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w O. do ponownego rozpoznania;**
- 2. oddala skargę nadzwyczajną w pozostałym zakresie;**

3. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.

UZASADNIENIE

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym, wydanym 14 marca 2016 r. w sprawie o sygn. X Nc [...] na skutek pozwu wniesionego przez Gminę O., Sąd Rejonowy w O. nakazał pozwanym E. S., B. S. i K. S., aby zapłacili powodowi Gminie O. solidarnie kwotę 22.503,86 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 26 lutego 2016 r. oraz kwotę 4.726 zł tytułem kosztów procesu, w tym kwotę 3.600 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego, w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu albo wnieśli w tym terminie sprzeciw.

W uzasadnieniu nakazu zapłaty, sporządzonym na żądanie Sądu Najwyższego na podstawie art. 92 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904; dalej: u.SN), Sąd Rejonowy wyjaśnił, że objęta nim należność została zasądzona od pozwanych na rzecz powoda tytułem odszkodowania za zajmowanie lokalu mieszkalnego po rozwiązaniu umowy najmu z powodu zaległości w zapłacie czynszu.

Powyższy nakaz zapłaty uprawomocnił się w stosunku do pozwanej K. S. z dniem 9 kwietnia 2016 r.

Skargą nadzwyczajną datowaną na dzień 10 grudnia 2021 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej również: RPO lub Skarżący), działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. 2020, poz. 627) w zw. z art. 115 § 1 i 1a u.SN oraz w zw. z art. 89 § 1 i 2 u.SN, z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżył nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O., o którym była mowa na wstępie niniejszego uzasadnienia, w zakresie dotyczącym pozwanej K. S. w części uwzględniającej żądanie pozwu za okres do 4 stycznia 2015 r. oraz w zakresie nałożonego na K. S. obowiązku zwrotu kosztów postępowania.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 u.SN RPO zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie zasad oraz wolności i praw człowieka i obywatela określonych

w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 ze zm.; dalej: Konstytucja), tj.:

1. zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji oraz chronionego w art. 72 ust. 1 Konstytucji dobra dziecka – z uwagi na wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty wobec pozwanej K. S. jako jednej z pozwanych solidarnie, który w sposób nieuzasadniony i niesprawiedliwy nakłada na pozwaną obowiązek zapłaty należności z tytułu czynszu najmu i innych należnych opłat oraz odszkodowania za zajmowanie bez tytułu prawnego lokalu mieszkalnego przy ul. [...] w O., mimo iż w okresie do 4 stycznia 2015 r. K. S. była osobą małoletnią i nie mogła ponosić odpowiedzialności za tego rodzaju należności wynikające z zamieszkiwania wraz z rodzicami w tym lokalu;

2. chronionego w art. 64 ust. 1 Konstytucji prawa do ochrony własności i praw majątkowych K. S., z uwagi na wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty, który w sposób nieuzasadniony i niesprawiedliwy nakłada na pozwaną obowiązek solidarnej zapłaty należności z tytułu zamieszkiwania wraz z rodzicami w lokalu mieszkalnym położonym przy ul. [...] w O., mimo iż w okresie do 4 stycznia 2015 r. była ona osobą małoletnią, co prowadzi do naruszenia praw majątkowych pozwanej.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 2 u.SN RPO zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu rażące naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 688¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740 ze zm.; dalej: k.c.) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie w stanie faktycznym niniejszej sprawy i przyjęcie, że pozwana K. S. odpowiada solidarnie wraz z najemcami lokalu mieszkalnego przy ul. [...] w O. za zapłatę czynszu i innych należnych opłat, mimo że w okresie do 4 stycznia 2015 r. była osobą małoletnią, co w konsekwencji doprowadziło do niezasadnego zasądzenia od pozwanej dochodzonych pozwem należności za okres do 4 stycznia 2015 r.;

2. art. 18 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. 2022, poz. 172; dalej: u.o.p.l.), w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania nakazu zapłaty, poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe

zastosowanie w stanie faktycznym niniejszej sprawy i przyjęcie, że pozwana K. S. odpowiada solidarnie wraz z pozostałymi pozwanymi za zapłatę należności z tytułu odszkodowania za zajmowanie bez tytułu prawnego lokalu mieszkalnego przy ul. [...] w O., mimo iż w okresie do 4 stycznia 2015 r. była osobą małoletnią i nie mogła ponosić odpowiedzialności za tego rodzaju należności, a w konsekwencji zasądzenie od pozwanej dochodzonych pozwem należności za okres do 4 stycznia 2015 r.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 3 u.SN RPO zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu oczywistą sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, do którego doszło wskutek naruszenia art. 233 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805 ze zm.; dalej: k.p.c.) poprzez bezpodstawne i błędne ustalenie, że pozwana K. S., urodzona 4 stycznia 1997 r., w całym okresie objętym pozwem, tj. od 1 marca 2012 r. do 31 grudnia 2015 r., była osobą pełnoletnią, a przez to odpowiedzialną solidarnie za zapłatę w tym okresie dochodzonej pozwem należności w całości, podczas gdy z danych zawartych w pozwie, jak i z materiału dowodowego zgromadzonego w aktach sprawy wynika, że pozwana uzyskała pełnoletniość z dniem 4 stycznia 2015 r.

Powołując się na art. 115 § 2 w zw. z art. 91 § 1 u.SN Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w części dotyczącej rozstrzygnięcia o nałożeniu na pozwaną K. S. obowiązku zapłaty dochodzonej pozwem kwoty wraz z odsetkami i kosztami za okres do 4 stycznia 2015 r., tj. w zakresie kwoty 12.088 zł stanowiącej sumę należności dochodzonych pozwem za okres od 1 marca 2012 r. do 4 stycznia 2015 r., w tym kwoty 11.189,04 zł tytułem należności głównej i kwoty 898,19 zł tytułem skapitalizowanych odsetek – zgodnie z załączonym do pozwu dokumentem „wykaz zaległości za I okres zalegania – k. 7”, wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 26 lutego 2016 r. i wydanie orzeczenia co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa wobec pozwanej w tym zakresie lub ewentualnie o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w stosunku do pozwanej K. S. w tym zakresie i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w O. do ponownego rozpatrzenia. Zaznaczył przy tym, że w jego ocenie istotne naruszenia zasad i praw określonych w Konstytucji przemawiają za

wydaniem przez Sąd Najwyższy wnioskowanego rozstrzygnięcia, mimo upływu okresu 5 lat od chwili uprawomocnienia się zaskarżonego nakazu zapłaty.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Rzecznik Praw Obywatelskich, przedstawiając stan faktyczny sprawy wyjaśnił, że w pozwie wniesionym 26 lutego 2016 r. do Sądu Rejonowego w O. powód Gmina O. – Zakład Lokali i Budynków Komunalnych w O. wskazał, iż pozwani E. S., B. S. i K. S. zajmują należący do powoda lokal mieszkalny położony w O. przy ul. [...]. Z tego tytułu pozwani obowiązani byli wносить opłaty za czynsz i inne świadczenia, czego jednak od początku zawarcia z nimi umowy najmu nie czynili. Umowa najmu łącząca powoda z pozwanymi została wypowiedziana ze skutkiem na dzień 28 lutego 2013 r. z powodu zadłużenia przekraczającego trzy pełne okresy płatności. Z upływem wskazanego terminu pozwani winni byli, zgodnie z art. 18 u.o.p.l., jako osoby zajmujące lokal bez tytułu prawnego, uiszczać co miesiąc, do dnia opróżnienia lokalu, odszkodowanie, czego jednak również nie czynili. Odpowiedzialność pozwanych, jak wskazał powód, jest solidarna, albowiem w ww. lokalu, w okresie objętym pozwem, zamieszkiwali wspólnie.

RPO zaznaczył, że w pozwie powód podał numery PESEL wszystkich pozwanych.

Na skutek pozwu wniesionego przez Gminę O. Sąd Rejonowy w O. wydał zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, którym uwzględnił powództwo w całości. Nakaz ten został zaskarżony sprzeciwem tylko przez pozwaną B. S., jednak postanowieniem z 1 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy sprzeciw ten odrzucił, ponieważ pozwana nie uzupełniła jego braków formalnych w określonym jej na to terminie.

W konsekwencji, jak wskazał Skarżący, w związku z uprawomocnieniem się nakazu zapłaty, pozwana K. S. na starcie w dorosłość została obciążona długiem, za który – jako dziecko – nie powinna w świetle obowiązującego prawa ponosić odpowiedzialności. Nieporadność życiowa młodego człowieka, wkraczającego dopiero w dorosłość, sprawiła, że nakaz zapłaty nie został przez pozwaną prawidłowo zaskarżony.

Uzasadniając podstawy skargi nadzwyczajnej Rzecznik Praw Obywatelskich podniósł, że w niniejszej sprawie zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń

sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, która polega na tym, że Sąd Rejonowy, nie mając żadnego oparcia w twierdzeniach pozwu ani też w materiale dowodowym ustalił, iż pozwana K. S. w okresie od 1 marca 2012 r. do 31 grudnia 2015 r. była osobą pełnoletnią, która odpowiada za zobowiązania czynszowe, co było niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. Pozwana urodziła się 4 stycznia 1997 r., a zatem pełnoletniość uzyskała dopiero z dniem 4 stycznia 2015 r.

W ocenie RPO Sąd Rejonowy bez wątpienia zobligowany był do poczynienia ustaleń w kwestii pełnoletniości pozwanej K. S.. Obligowała go do tego norma prawa materialnego wyznaczona podstawą faktyczną żądania, tj. art. 688¹ § 1 k.c., który określa zakres odpowiedzialności za zobowiązania czynszowe. Przepis ten stanowi, że za zapłatę czynszu i innych opłat odpowiadają solidarnie z najemcą stale zamieszkujące z nim osoby pełnoletnie. W sytuacji zatem, gdy Sąd Rejonowy oceniał, a w konsekwencji uwzględnił żądanie pozwu o zapłatę na podstawie powołanego przepisu, powinien uprzednio poczynić ustalenia faktyczne dotyczące pełnoletniości pozwanych, aby następnie dojść do przekonania, że spełnione zostały przesłanki przewidziane w ww. normie prawa materialnego. Ustalenia Sądu w tym zakresie są jednak sprzeczne z materiałem dowodowym, na podstawie którego w żadnej mierze nie sposób ich wywieść. Co więcej, ustalenia te mają walor istotnych, gdyż ich wystąpienie decyduje o zasadności żądania pozwu.

Skarżący wskazał, że podniesiona przez niego sprzeczność ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego jest konsekwencją rażącego naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Sąd Rejonowy w O. w istocie naruszył zasadę logicznego rozumowania, bowiem poczynił ustalenia faktyczne, których nie można wywieść z materiału procesowego.

Przedstawione wyżej rażące uchybienia w zakresie ustalenia stanu faktycznego sprawy doprowadziły, jak podniósł Rzecznik Praw Obywatelskich, do naruszenia w sposób rażący przepisów prawa materialnego, tj. art. 688¹ § 1 k.c. i art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l. Odpowiedzialność określona w pierwszym ze wskazanych przepisów odnosi się wyłącznie do osób pełnoletnich. Pozwana K. S. uzyskała pełnoletniość w dniu 4 stycznia 2015 r., zaś dochodzona pozwem należność obejmuje okres od 1 marca 2012 r. do 31 grudnia 2015 r. Pozwana nie mogła

zatem, będąc osobą małoletnią, solidarnie odpowiadać za zobowiązania czynszowe w okresie do 28 lutego 2013 r. (data rozwiązania umowy najmu), nawet jeżeli w tym okresie zamieszkiwała z najemcą (z rodzicami) w najętym lokalu. Prowadzi to do wniosku, że nałożenie na pozwaną obowiązku zapłaty dochodzonej pozwem kwoty zaległego czynszu było bezzasadne, a zaskarżony nakaz zapłaty jest w tej części rażąco sprzeczny z normą prawa materialnego, tj. art. 688¹ § 1 k.c.

Z kolei powołany w pozwie jako podstawa żądania art. 18 u.o.p.l. (w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania zaskarżonego nakazu zapłaty) nakłada na osoby zajmujące lokal bez tytułu prawnego obowiązek zapłaty odszkodowania, a także określa jego rozmiar i sposób zapłaty. Ustawodawca nie wprowadził w tym przepisie *expressis verbis* ograniczenia co do jego zastosowania jedynie do osób pełnoletnich zajmujących lokal, jak to uczynił w art. 688¹ § 1 k.c. Z treści art. 18 ust. 1 u.o.p.l. wynika jednak, że do zapłaty odszkodowania zobowiązane są osoby „zajmujące lokal”. Dla ustalenia, że osoba „zajmuje” lokal konieczne jest przypisanie tej osobie woli wykonywania tej czynności, tj. pozostawania (zamieszkiwania) w danym lokalu. Lokal mieszkalny nie może być „zajmowany” bez woli osoby faktycznie w nim zamieszkującej.

W związku z powyższym RPO podniósł, że w odniesieniu do małoletnich nie można przypisać im woli pozostawania w lokalu. Korzystanie przez te osoby z konkretnego lokalu mieszkalnego nie jest przejawem ich autonomicznej woli, lecz jedynie pochodną korzystania z tego lokalu przez ich przedstawicieli ustawowych. Osoby małoletnie nie mogą bowiem podejmować samodzielnych decyzji w zakresie swojego miejsca zamieszkania. Zgodnie z art. 26 § 1 k.c., miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej. Małoletniemu nie można zatem przypisać woli pozostawania (zamieszkiwania) w określonym miejscu, ponieważ wolę tę wyrażają rodzice wykonując władzę rodzicielską.

Skarżący wskazał również, że w orzecznictwie sądowym zwrócono uwagę, iż przyjęcie odmiennego poglądu oznaczałoby, że dzieci uzyskując pełnoletniość wchodzi w dorosłe życie z długiem wynikającym z czynności (zaniechania)

ich rodziców, którzy w dacie powstania tego długu zobowiązani byli jednocześnie do dostarczania dzieciom środków utrzymania. Z jednej więc strony rodzice – poprzez zapewnienie dzieciom miejsca zamieszkania – wykonywaliby obowiązek alimentacyjny, z drugiej strony natomiast dzieci zobowiązane byłyby do zapłaty za wykonanie przez rodziców tego obowiązku, zatem koszt wykonania obowiązku alimentacyjnego przez rodziców ostatecznie obciążałby dziecko. Interpretacja art. 18 ust. 1 u.o.p.l. prowadząca do przyjęcia, że istnieje roszczenie wobec małoletnich z tytułu bezumownego korzystania z lokalu mieszkalnego jest nie do pogodzenia z art. 133 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359). Tak więc wykładnia art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l. nie może prowadzić do obciążenia osoby małoletniej odpowiedzialnością za bezumowne korzystanie z lokalu, w którym osoba ta wraz z rodzicami zaspokajała swoje potrzeby mieszkaniowe.

Według Rzecznika Praw Obywatelskich, zasądzenie przez Sąd Rejonowy w O. zaskarżonym nakazem zapłaty od pozwanej K. S. dochodzonych pozwem należności z tytułu odszkodowania za zajmowanie lokalu bez tytułu prawnego obejmujące także okres, w którym pozwana – jako osoba małoletnia – zaspokajała swoje potrzeby mieszkaniowe w tym lokalu wraz z rodzicami, narusza zasadę szczególnej ochrony dobra dziecka, która ze względu na swą wagę podniesiona została do rangi zasady konstytucyjnej (art. 72 Konstytucji). Stanowi ono także rażące naruszenie prawa materialnego w rozumieniu art. 89 § 1 pkt 2 u.SN, tj. naruszenie art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l. poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w stanie faktycznym niniejszej sprawy. Dokonana przez Sąd Rejonowy wykładnia tych przepisów nie uwzględnia ciążącego na sądzie obowiązku dokonywania interpretacji przepisów prawa materialnego zgodnej z normami, zasadami lub wartościami, których poszanowania wymaga Konstytucja, w niniejszej sprawie – zgodnej z koniecznością poszanowania dobra dziecka. Wykładnia ta nie uwzględnia również aspektu systemowego: uwadze Sądu umknęło, że pozostaje ona w sprzeczności z treścią i celem art. 688¹ k.c. Systemowe podejście do wykładni art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l. powinno doprowadzić Sąd do wniosku, że nie było intencją ustawodawcy obciążanie osoby małoletniej odpowiedzialnością solidarną z tytułu odszkodowania za zajmowanie wraz z

rodzicami lokalu bez tytułu prawnego, analogicznie jak to ma miejsce w stosunku do osób małoletnich zamieszkujących w lokalu z najemcą.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, całokształt przytoczonych okoliczności sprawy wskazuje, że na skutek wydania zaskarżonego nakazu zapłaty doszło do naruszenia zasad i praw konstytucyjnych. Zgodnie z art. 89 § 1 pkt 1 u.SN, stanowi to uzasadnioną – i samodzielną – przesłankę szczegółową do wniesienia skargi nadzwyczajnej.

Skarżący wskazał, że kluczem do rozpoznania niniejszej sprawy powinna być konstytucyjna wartość, jaką jest dobro dziecka, ujęta w art. 72 ust. 1 Konstytucji. Dobro dziecka wymaga od podmiotów, które mają od niego pozycję silniejszą m.in. tego, by nie obciążały go odpowiedzialnością za zachowania (działania/zaniechania) dorosłych oraz nie wyciągały wobec niego konsekwencji za stan rzeczy, na którego zaistnienie nie miały (i z racji wieku mieć nie mogły) wpływu.

Zarzut naruszenia zaskarżonym nakazem zapłaty art. 64 ust. 1 Konstytucji RPO uzasadnił wskazując, że godzi on w prawa majątkowe pozwanej K. S.. Działanie Sądu Rejonowego polegające na wydaniu nakazu zapłaty i zasądzeniu należności, do których zapłaty pozwana – na co wskazuje całokształt okoliczności sprawy – nie była zobowiązana, musi być ocenione jako naruszające gwarantowaną przez wskazany przepis Konstytucji ochronę własności i praw majątkowych pozwanej.

Naruszenie zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji, polega w niniejszej sprawie, zdaniem Skarżącego, na wydaniu zaskarżonego nakazu zapłaty wobec pozwanej K. S., który w sposób nieuzasadniony i niesprawiedliwy nakłada na nią obowiązek solidarnej zapłaty należności związanych z użytkowaniem lokalu mieszkalnego mimo tego, że w okresie do 4 stycznia 2015 r. pozwana była osobą małoletnią, która nie mogła ponosić odpowiedzialności za zobowiązania czynszowe i inne należne opłaty za lokal oraz odpowiedzialności z tytułu odszkodowania za zajmowanie lokalu bez tytułu prawnego. Nakaz zapłaty, wbrew treści art. 688¹ § 1 k.c. oraz art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l., obciąża pozwaną obowiązkiem zapłaty należności, za które nie ponosi odpowiedzialności. Tym samym naruszona została

zasada zaufania obywatela do państwa, a w szczególności bezpieczeństwo prawne pozwanej.

Uzasadniając ziszczenie się w niniejszej sprawie przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej, wyrażonej w art. 89 § 1 *in principio* u.SN, Rzecznik Praw Obywatelskich ponownie podniósł, że jedną z zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji), jest zasada zaufania obywatela do państwa. Powołany przepis jest adresowany również do sądów powszechnych, dlatego musi on być rozumiany w ten sposób, że w demokratycznym państwie prawnym sądy są obowiązane urzeczywistniać zasady sprawiedliwości społecznej, a ich orzeczenia powinny być słuszne, czyli zgodne z podstawowymi zasadami etycznego postępowania i wartościami powszechnie uznanymi w kulturze polskiego społeczeństwa. Koniecznym wymogiem realizacji zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa jest z kolei zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne, przewidywalność prawa stanowionego przez państwo oraz respektowanie przez władzę działań podejmowanych w zaufaniu do państwa, gwarantują ochronę wolności człowieka. Prawo, w myśl tej zasady, powinno być stosowane w ten sposób, aby możliwa była przewidywalność działań organów państwa, a przez to również prognozowanie działań własnych zainteresowanego.

Sytuacja prawna pozwanej K. S. ukształtowana nakazem zapłaty nakładającym na nią obowiązek zapłaty całej dochodzonej pozwem kwoty, mimo że jako osoba małoletnia nie miała obowiązku ponoszenia kosztów utrzymania lokalu, w którym zamieszkiwała wraz z rodzicami, pozbawiła pozwaną wywodzonego z art. 2 Konstytucji i gwarantowanego w nim bezpieczeństwa prawnego. Tym samym znacznego uszczerbku doznała również zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa. Dalsze utrzymywanie w mocy tego niesprawiedliwego orzeczenia będzie zatem niezgodne z tą zasadą.

Uzasadniając zawarte w skardze nadzwyczajnej wnioski co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy przez Sąd Najwyższy Rzecznik Praw Obywatelski podniósł, że w jego ocenie, mimo iż od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego nakazu zapłaty upłynęło 5 lat, waga naruszonych nim konstytucyjnych zasad oraz praw człowieka i obywatela przemawiają za jego uchYLENIEM, a oczywista bezzasadność

roszczenia względem pozwanej K. S., obejmującego także okres, gdy była ona osobą małoletnią, uzasadnia uchylenie nakazu zapłaty w części dotyczącej rozstrzygnięcia o nałożeniu na pozwaną obowiązku zapłaty dochodzonej pozwem kwoty za okres do 4 stycznia 2015 r. i wydanie orzeczenia co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa wobec pozwanej w tym zakresie, lub ewentualnie, gdyby w ocenie Sądu Najwyższego w sprawie zachodziła konieczność wyjaśnienia innych okoliczności (w szczególności dokładnego wyliczenia dochodzonej pozwem kwoty), o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w stosunku do pozwanej K. S. w tym zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia Sądowi Rejonowemu w O.. Za takim rozstrzygnięciem, jak wskazał Skarżący, przemawia zwłaszcza brak podstawy świadczenia, do którego zaskarżony nakaz zapłaty zobowiązuje pozwaną, albowiem nie była ona pełnoletnia przez cały okres objęty pozwem i jako dziecko nie mogła w tym zakresie ponosić odpowiedzialności za dochodzone pozwem należności. Zaskarżony nakaz zapłaty stanowi przykład orzeczenia rażąco niesprawiedliwego, łamiącego elementarne zasady demokratycznego państwa prawnego, co przemawia za odstąpieniem w tym wypadku od zasady stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych. Za uwzględnieniem skargi nadzwyczajnej, mimo upływu okresu, o którym mowa w art. 115 § 2 u.SN, przemawia więc zagwarantowane na poziomie konstytucyjnym prawo własności i inne prawa majątkowe pozwanej oraz zasada sprawiedliwości społecznej.

Ponadto Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił uwagę, że w świetle niedawnych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej rozpatrywanie skarg nadzwyczajnych przez Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego w zakresie zastosowania prawa Unii Europejskiej i Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284 ze zm.) może rodzić obawy o późniejsze poddawanie w wątpliwość rzetelności postępowania sądowego, a nawet mocy wiążącej orzeczeń, w postępowaniach toczących się przed ww. trybunałami. Z tych przyczyn RPO wniósł „o to, aby Sąd Najwyższy rozważył konsekwencje orzekania w sprawach skarg nadzwyczajnych przez sędziów zasiadających w IKNiSP”.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną z 31 grudnia 2021 r. powód Gmina O. oświadczył, że cofa pozew wobec pozwanej K. S. w części, tj. co do kwoty 13.273,49 zł, w tym należności głównej – 11.470,79 zł i odsetek – 1.802,70 zł, zrzekając się w tym zakresie roszczenia, jednocześnie podtrzymując je w pozostałej części, tj. co do kwoty 9.230,73 zł, w tym należności głównej – 8.880,90 zł i skapitalizowanych odsetek za okres od 1 lutego 2015 r. do 31 grudnia 2015 r. – 349,47 zł, wraz z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Rzecznik Praw Obywatelskich ustosunkował się do odpowiedzi powoda na skargę nadzwyczajną w piśmie procesowym z 18 stycznia 2022 r., w którym podtrzymał skargę nadzwyczajną oraz zawarte w niej wnioski i twierdzenia. RPO podniósł, że jego zdaniem złożone przez powoda oświadczenie o cofnięciu pozwu w części wobec pozwanej K. S. i zrzeczeniu się w tym zakresie roszczenia nie może zostać uznane za skuteczne na obecnym etapie postępowania, a w konsekwencji prowadzić do umorzenia postępowania w sprawie. Oświadczenie to będzie podlegało rozpoznaniu dopiero w razie ewentualnego uwzględnienia skargi nadzwyczajnej przez Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

1. Sąd Najwyższy jest organem władzy sądowej, powołanym do sprawowania wymiaru sprawiedliwości m.in. przez kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia ich zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych (art. 1 pkt 1 lit. b u.SN).

Skarga nadzwyczajna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia o wyjątkowym charakterze, wyznaczonym przede wszystkim przez jej publicznoprawną funkcję. Instytucja ta została wprowadzona do polskiego porządku prawnego w celu zapełnienia braku w systemie nadzwyczajnych środków zaskarżenia instrumentu pozwalającego na zmianę albo uchylenie prawomocnych orzeczeń sądowych ewidentnie wadliwych, które nie powinny zapaść w demokratycznym państwie prawnym urzeczywistniającym zasady

sprawiedliwości społecznej. Jak wskazał Sąd Najwyższy, skarga nadzwyczajna jest „wentylem bezpieczeństwa”, środkiem absolutnie ekstraordynaryjnym, który winien być wnoszony przez uprawniony podmiot tylko we wskazanych w ustawie sytuacjach (wyrok Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2020 r., I NSNc 41/19; postanowienia Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 61/20; z 14 września 2021 r., I NSNc 104/21), kiedy skorygowanie prawomocnego orzeczenia w celu zapewnienia zgodności z zasadami konstytucyjnymi przy pomocy innych środków nadzwyczajnych nie jest już, bądź nigdy nie było, możliwe.

2. Dokonując oceny dopuszczalności skargi nadzwyczajnej w niniejszej sprawie należy w pierwszej kolejności stwierdzić, że została ona wniesiona z zachowaniem ustawowego terminu. Zaskarżony nią nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. został wydany 14 marca 2016 r. i uprawomocnił się w stosunku do pozwanej K. S. z dniem 9 kwietnia 2016 r., natomiast skarga nadzwyczajna Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęła do tego sądu w grudniu 2021 r. Zgodnie z art. 115 § 1 u.SN, [w] okresie 6 lat od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. Przepisu art. 89 § 3 zdanie pierwsze nie stosuje się. Ustawa o Sądzie Najwyższym weszła w życie z upływem 3 miesięcy od dnia ogłoszenia (art. 136 u.SN), tj. z dniem 3 kwietnia 2018 r. Oznacza to, że skarga nadzwyczajna w niniejszej sprawie została wniesiona z zachowaniem terminu, o którym mowa w art. 115 § 1 zd. 1 u.SN.

Sąd Najwyższy, badając w tym zakresie sprawę z urzędu, nie stwierdził istnienia jakichkolwiek innych okoliczności, które mogłyby uzasadniać ocenę, że skarga nadzwyczajna w niniejszej sprawie jest niedopuszczalna, co uzasadniałoby jej odrzucenie *a limine*, bez potrzeby merytorycznego zbadania podniesionych w niej zarzutów (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398⁶ § 2 i 3 k.p.c.). Została ona wniesiona przez Rzecznika Praw Obywatelskich, a więc jeden z dwóch podmiotów wskazanych w art. 115 § 1a u.SN, uprawnionych do wnoszenia skarg nadzwyczajnych od orzeczeń, które uprawomocniły się przed dniem wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym. Nie budzi przy tym wątpliwości,

że przedmiotem skargi nadzwyczajnej może być nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym (wyroki Sądu Najwyższego: z 13 maja 2020 r., I NSNc 28/19; z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 24/20). Zaskarżony nakaz zapłaty Sądu Rejonowego w O. nie dotyczy żadnej ze spraw spośród wymienionych w art. 90 § 3 i 4 u.SN. Z uwagi na przedmiot tych spraw, wydanie w nich nakazu zapłaty nie jest zresztą możliwe. Nie może on także zostać uchylony ani zmieniony w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Jego kontrola kasacyjna jest wyłączona, albowiem skarga kasacyjna przysługuje jedynie od orzeczeń wydanych przez sąd drugiej instancji (art. 398¹ § 1 k.p.c.), brak jest natomiast podstaw do przyjęcia, że zachodzi którakolwiek z ustawowych podstaw skargi o wznowienie postępowania (art. 401-403 k.p.c.). Ponadto, jest to pierwsza skarga nadzwyczajna w niniejszej sprawie (por. art. 90 § 1 u.SN). Reasumując tę część rozważań należy zatem stwierdzić, że nie ma przeszkód do merytorycznego rozpoznania wniesionej skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy nie widzi potrzeby odnoszenia się do uwag Rzecznika Praw Obywatelskich zawartych w pkt. VI uzasadnienia skargi nadzwyczajnej („Uwagi końcowe” – s. 18-19 skargi nadzwyczajnej), dotyczących „statusu sędziów wchodzących w skład Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych”, ponieważ uwagi te nie zostały skonkludowane żadnym wnioskiem mającym oparcie w przepisach proceduralnych, w szczególności wnioskiem o wyłączenie sędziów wyznaczonych do rozpoznania niniejszej sprawy.

3. Ustalając zakres przedmiotowy kontroli dokonywanej w ramach skargi nadzwyczajnej, ustawodawca ściśle określił dopuszczalne podstawy jej wniesienia. Jak wynika z art. 89 § 1 u.SN, skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona tylko wtedy, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (podstawa ogólna) oraz pod warunkiem wykazania, że doszło do:

- a) naruszenia zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji;
- b) rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie;

c) oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (podstawy szczególne).

Każda skarga nadzwyczajna musi mieć oparcie w podstawie ogólnej oraz w co najmniej jednej z trzech wymienionych w art. 89 § 1 u.SN podstaw szczególnych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się już pogląd, że konstrukcja skargi nadzwyczajnej, zakładająca koniunkcję którejś z podstaw szczegółowych oraz ogólnej podstawy funkcjonalnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania jednej ze szczegółowych podstaw skargi za uzasadnioną, ziściła się również przesłanka funkcjonalna. Innymi słowy, oceniając zasadność wniesienia skargi nadzwyczajnej należy ustalić zaistnienie którejś z przesłanek szczegółowych oraz dodatkowo to, czy jej zaistnienie oznacza w danym przypadku, że uchylene prawomocnego wyroku sądu powszechnego lub wojskowego jest „konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej” (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 97/20 i powołane w nim wcześniejsze orzecznictwo).

4. Rzecznik Praw Obywatelskich oparł wniesioną w niniejszej sprawie skargę nadzwyczajną na wszystkich podstawach szczegółowych określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Sposób sformułowania przez Skarżącego równocześnie zarzutów odwołujących się do przesłanki rażącego naruszenia prawa (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN) oraz oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (art. 89 § 1 pkt 3 u.SN) prowadzi jednak do wniosku, że są one ze sobą sprzeczne. Oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego w niniejszej sprawie RPO upatruje w błędnym ustaleniu przez Sąd Rejonowy w O., że w całym okresie objętym żądaniem pozwu pozwana K. S. była osobą pełnoletnią, a przez to odpowiedzialną solidarnie wraz z pozostałymi pozwanymi (jej rodzicami – B. S. i E. S.) za zapłatę całości dochodzonej pozwem należności. Gdyby zarzut ten uznać za trafny, to nie można byłoby jednocześnie zarzucić, że Sąd Rejonowy dokonał błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 18 ust. 1 i 2 u.o.p.l.

oraz niewłaściwego zastosowania art. 688¹ § 1 k.c. poprzez przyjęcie, że na podstawie tych przepisów pozwana ponosi solidarną z rodzicami odpowiedzialność za zapłatę czynszu i innych opłat oraz należności z tytułu odszkodowania za zajmowanie lokalu mieszkalnego bez tytułu prawnego. Gdyby zatem przyjąć, że Sąd Rejonowy poczynił sprzeczne z rzeczywistym stanem rzeczy ustalenie, że w całym okresie objętym żądaniem pozwu pozwana K. S. była osobą pełnoletnią, to w konsekwencji należałoby by uznać, że przy tak błędnie ustalonym stanie faktycznym zasądzając od niej zaskarżonym nakazem zapłaty solidarnie dochodzone pozwem za ten okres należności, zastosował wskazane przez RPO przepisy prawa materialnego prawidłowo.

Należy w tym miejscu podkreślić, że prawidłowość zastosowania lub wykładni prawa materialnego może być właściwie oceniona jedynie na kanwie niewadliwie ustalonej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Skuteczne zgłoszenie zarzutu dotyczącego naruszenia prawa materialnego wchodzi zatem w rachubę zasadniczo tylko wtedy, gdy ustalony przez stan faktyczny będący podstawą zaskarżonego wyroku nie budzi zastrzeżeń (por. wyroki Sądu Najwyższego z 26 marca 1997 r., II CKN 60/97; z 1 kwietnia 1998 r., II CKN 682/97; z 15 grudnia 1999 r., I CKN 107/99; postanowienie Sądu Najwyższego z 10 marca 1998 r., I CKN 571/97). Błędne ustalenia faktyczne, a w szczególności ustalenia oczywiście sprzeczne z treścią zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego – o ile dotyczą okoliczności istotnych, tj. mogących mieć wpływ na treść zapadłego w sprawie rozstrzygnięcia - ze swej istoty zawsze muszą bowiem skutkować błędną subsumpcją, tj. nieprawidłową oceną oddanego pod osąd roszczenia przez pryzmat właściwych przepisów prawa materialnego, i to nawet w sytuacji, gdy dokonana przez sąd wykładnia tych przepisów nie budzi zastrzeżeń. Dlatego w pierwszej kolejności ocenie poddać należy zarzuty dotyczące sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, mającej wpływ na wynik sprawy, a dopiero w przypadku, gdy okażą się one niezasadne, a w konsekwencji stan faktyczny sprawy należy uznać za ustalony przez sąd prawidłowo, można dokonać analizy i oceny zarzutów rażącego naruszenia prawa materialnego.

5. Treść uzasadnienia zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu

upominawczym Sądu Rejonowego w O. wskazuje, że Sąd ten ograniczył swoje ustalenia faktyczne wyłącznie do okoliczności zamieszkiwania przez wszystkich pozwanych w lokalu, z której to okoliczności powód wywodził objęte pozwem roszczenie o zapłatę: „Mając na uwadze (...) wykazanie zajmowania lokalu przez pozwanych” (...)” (uzasadnienie nakazu zapłaty). Uzasadnienie to nie obejmuje natomiast żadnych ustaleń dotyczących wieku pozwanej K. S.. Tymczasem, jak słusznie wskazał Rzecznik Praw Obywatelskich, powód podał w pozwie numery PESEL wszystkich pozwanych, a w aktach sprawy o sygn. X Nc [...] znajdują się dotyczące ich wydruki danych z bazy PESEL-SAD, w tym również wydruk danych dotyczących pozwanej K. S., w którym figuruje m.in. jej data urodzenia (k. 25 i następne akt X Nc [...]).

Przedmiotem skargi nadzwyczajnej, w ramach jej podstawy szczegółowej określonej w art. 89 § 1 pkt 3 u.SN, mogą być błędy w ocenie i interpretacji materiału dowodowego zebranego w sprawie, co obejmuje zarówno błąd wadliwej ewaluacji, a zatem nieprawidłowej oceny materiału dowodowego i nieprawidłowego wyciągnięcia z niego wniosków, jak i błąd braku, który polega na błędnie lub w sposób niepełny przyjętych ustaleniach, poprzez pominięcie określonych faktów wynikających z materiału dowodowego (wyrok Sądu Najwyższego z 17 grudnia 2020 r., I NSNc 9/20). W niniejszej sprawie zaistniała druga ze wskazanych w przytoczonym wyroku sytuacji. Sąd Rejonowy w O., wydając zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, ustalając stan faktyczny sprawy pominął okoliczność faktyczną wieku pozwanej K. S., chociaż okoliczność ta wynikała z zebranego w sprawie materiału dowodowego, a przy tym, mając na uwadze materialnoprawną podstawę roszczenia powoda, stanowiła okoliczność istotną dla rozstrzygnięcia sprawy. Powód Gmina O. domagał się bowiem zasądzenia solidarnie od pozwanych B. S., K. S. i E. S. należności z tytułu zaległego czynszu najmu oraz odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokalu mieszkalnego po rozwiązaniu umowy najmu. Zgodnie z art. 688¹ § 1 k.c., [z]a zapłatę czynszu i innych należnych opłat odpowiadają solidarnie z najemcą stale zamieszkujące z nim osoby pełnoletnie. Jak z kolei stanowi art. 18 ust. 1 u.o.p.l., [o]soby zajmujące lokal bez tytułu prawnego są obowiązane do dnia opróżnienia lokalu co miesiąc uiszczać odszkodowanie. Wprawdzie art. 18 ust. 1 u.o.p.l., inaczej niż art. 688¹ § 1

k.c., nie ogranicza pod względem podmiotowym odpowiedzialności za zapłatę odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokalu do osób pełnoletnich, jednak za przyjęciem, że ograniczenie to pozostaje aktualne również na gruncie tego przepisu, przemawiają istotne argumenty wynikające z jego wykładni celowościowej oraz systemowej, w tym również przedstawione przez Rzecznika Praw Obywatelskich w uzasadnieniu rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej. Zostały one przytoczone w części historycznej niniejszego uzasadnienia, w związku z tym nie ma potrzeby ich powtarzania w tym miejscu. Uzupełniając jedynie należy zaznaczyć, że w orzecznictwie sądowym dominuje obecnie stanowisko, zgodnie z którym odpowiedzialność odszkodowawcza osób zajmujących lokal bez tytułu prawnego jest to oparta na zasadach określonych w art. 471 k.c. odpowiedzialność *ex contractu* za naruszenie obowiązku zwrotu lokalu po wygaśnięciu tytułu prawnego do korzystania z niego, zmodyfikowana postanowieniami dotyczącymi wysokości odpowiadającej wysokości czynszu i sposobu spełniania świadczenia co miesiąc. Oznacza to, że w art. 18 ust. 1 u.o.p.l. chodzi o osoby, które wcześniej dysponowały tytułem prawnym do zajmowania lokalu prawnego. W ustawie nie wskazuje się, o jaki tytuł prawny chodzi, wobec czego przepis ten ma zastosowanie także do tych osób zajmujących lokal, które wcześniej legitymowały się prawnorodzinnym lub obligacyjnym tytułem do zajmowania lokalu, innym niż najem. Nie ma uzasadnionych podstaw do zwężenia zastosowania art. 18 ust. 1 u.o.p.l. do stron stosunku najmu (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 21 października 2015 r., III CZP 70/15). Jest to kolejny argument przemawiający za uznaniem, że pod względem podmiotowym odpowiedzialność uregulowana w art. 18 ust. 1 u.o.p.l. obejmuje jedynie osoby pełnoletnie. Skoro tylko one, na mocy art. 688¹ § 1 k.c., ponoszą solidarnie z najemcą kontraktową odpowiedzialność za zapłatę czynszu i innych należnych opłat, to tylko one – konsekwentnie – mogą ponosić również odpowiedzialność za zapłatę odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokalu, która ma taki sam (kontraktowy) charakter.

Reasumując tę część rozważań Sąd Najwyższy stwierdza, że podniesiony przez Rzecznika Praw Obywatelskich zarzut oparty o przesłankę szczegółową z art. 89 § 1 pkt 3 u.SN okazał się zasadny. Sąd Rejonowy w O. wydając

zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie dokonał ustaleń faktycznych niezbędnych do prawidłowego zastosowania właściwych norm prawa materialnego, tj. daty urodzenia pozwanej K. S. i daty osiągnięcia przez nią pełnoletności, pomimo, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy był wystarczający do dokonania takich ustaleń. Wskazane okoliczności faktyczne niewątpliwie nosiły przy tym znamię „istotnych”, albowiem w świetle treści art. 688¹ § 1 k.c. oraz art. 18 ust. 1 u.o.p.l. warunkowały dopuszczalność i zakres obciążenia pozwanej odpowiedzialnością za zapłatę dochodzonego pozwem roszczenia solidarnie z pozostałymi pozwanymi.

6. Z przyczyn, o których była już mowa wyżej, zbędnym jest odnoszenie się w tej sytuacji do sformułowanych przez Skarżącego zarzutów dotyczących rażącego naruszenia powołanych w poprzednim akapicie przepisów prawa materialnego. Jak bowiem wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 2 września 2020 r., I NSNk 4/19, niedopuszczalne jest stawianie zarzutu obrazy prawa materialnego, w sytuacji, gdy skarżący jednocześnie podważa ustalenia faktyczne w tym samym zakresie. Zarówno w literaturze, jak i orzecznictwie podkreśla się, że obraza prawa materialnego polega na wadliwym jego zastosowaniu lub niezastosowaniu w orzeczeniu opartym na prawidłowych ustaleniach faktycznych. Nie ma więc obrazy prawa materialnego, gdy wadliwość orzeczenia w tym zakresie jest wynikiem błędnych ustaleń faktycznych. Niezależnie od tego wskazać także należy, że w realiach rozpoznawanej sprawy ocena tych zarzutów nie byłaby nawet możliwa. Zgodnie z art. 327¹ § 1 pkt 2 k.p.c. uzasadnienie wyroku powinno zawierać m.in. wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Przepis ten stosuje się również do uzasadnienia nakazu zapłaty, sporządzanego przez sąd, który go wydał, na żądanie Sądu Najwyższego oparte o treść art. 92 u.SN. Do nakazów zapłaty stosuje się bowiem odpowiednio przepisy o wyrokach, jeżeli kodeks nie stanowi inaczej (art. 353² k.p.c.). Tymczasem uzasadnienie nakazu zapłaty, którego dotyczy rozpoznawana skarga nadzwyczajna, nie zawiera w ogóle przytoczenia podstawy prawnej rozstrzygnięcia. Nie wiadomo więc, przez pryzmat jakich przepisów prawa materialnego Sąd Rejonowy poddał ocenie zgłoszone w pozwie roszczenie i uznał, że w ich świetle roszczenie to przysługuje powodowi w całości w stosunku do wszystkich pozwanych, którzy

ponoszą za jego zaspokojenie solidarną odpowiedzialność. W tym więc zakresie zaskarżony nakaz zapłaty usuwa się spod kontroli Sądu Najwyższego – brak jest bowiem możliwości odtworzenia i zweryfikowania prawidłowości procesu myślowego, który doprowadził Sąd Rejonowy do wniosku, że roszczenie powoda zasługuje na uwzględnienie w całości. Co więcej, uzasadnienie sporządzone w oparciu o treść art. 92 u.SN, nie dość, że nad wyraz lakoniczne, to dodatkowo w swej końcowej części stanowi rodzaj polemiki z zarzutami skargi nadzwyczajnej i odnosi się do okoliczności, które nie byłyby znane sądowi sporządzającemu uzasadnienie nakazu zapłaty.

7. Sąd Najwyższy podziela stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich, że zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O., w zakresie, w jakim dotyczy pozwanej K. S., która została obciążona obowiązkiem zapłaty solidarnie z pozostałymi pozwanymi czynszu najmu lokalu oraz odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokalu za okres przed osiągnięciem przez nią pełnoletniości, narusza także wskazane w skardze nadzwyczajnej zasady oraz wolności i prawa człowieka i obywatela, określone w Konstytucji.

Przede wszystkim ww. nakaz zapłaty godzi w przysługujące pozwanej K. S. prawo własności (art. 64 ust. 1 Konstytucji), które to prawo podlega równej dla wszystkich ochronie prawnej (art. 64 ust. 2 Konstytucji). Zaskarżony nakaz zapłaty, wskutek jego uprawomocnienia się, stał się tytułem egzekucyjnym (art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c.), na podstawie którego powód Gmina O., po zaopatrzeniu tego tytułu w klauzulę wykonalności, może dochodzić przymusowego wykonania nałożonego na pozwaną obowiązku zapłaty zasądzonej należności w postępowaniu egzekucyjnym. Majątek pozwanej tym samym został obciążony długiem, dla którego powstania – w części, w jakiej nakaz zapłaty został zaskarżony rozpoznawaną skargą nadzwyczajną – nie ma uzasadnionych podstaw prawnych.

Treść rozstrzygnięcia zawartego w zaskarżonym nakazie zapłaty, w zakresie dotyczącym pozwanej K. S., pozostaje w bezpośrednim związku z wyjątkowo niestarym i uchybiającym wymogom proceduralnym przeprowadzeniem przez Sąd Rejonowy w O. postępowania w niniejszej sprawie. W postępowaniu upominawczym, jak wskazał Sąd Rejonowy w uzasadnieniu nakazu zapłaty, w

stanie prawnym obowiązującym w dacie jego wydania, [n]akaz zapłaty wydaje się, jeżeli powód dochodzi roszczenia pieniężnego, a w innych sprawach, jeżeli przepis szczególny tak stanowi (art. 498 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania nakazu zapłaty). Sąd Rejonowy nie wziął jednak pod uwagę, że oprócz przesłanek pozytywnych wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, sformułowanych w przytoczonym przepisie, ustawodawca wskazał również na przesłanki negatywne, wykluczające możliwość rozstrzygnięcia sprawy takim orzeczeniem. Nakaz zapłaty nie mógł bowiem być wydany, jeżeli roszczenie było oczywiście bezzasadne albo przytoczone okoliczności budziły wątpliwość (art. 499 § 1 pkt 1-2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania nakazu zapłaty). Z treści art. 499 § 1 pkt 1-2 k.p.c. wynikało zatem, że przed wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym sąd miał obowiązek zbadać zasadność dochodzonego przez powoda roszczenia, zarówno w świetle okoliczności faktycznych przytoczonych w treści pozwu oraz wynikających z powołanych w nim dowodów, jak i właściwych przepisów prawa materialnego. W niniejszej sprawie, jak wynika z uzasadnienia zaskarżonego nakazu zapłaty, Sąd Rejonowy w O. nie uczynił tym wymogom zadość. Wprawdzie Rzecznik Praw Obywatelskich nie sformułował w skardze nadzwyczajnej, w ramach podstawy szczegółowej z art. 89 § 1 pkt 2 u.SN, zarzutów rażącego naruszenia przepisów postępowania, to jednak wskazane uchybienie – z uwagi na jego wagę oraz bezpośredni związek z treścią zapadłego rozstrzygnięcia (w zakresie dotyczącym pozwanej K. S.) pozwala na zakwalifikowanie zaskarżonego nakazu zapłaty jako orzeczenia naruszającego wywodzone z art. 2 Konstytucji zasady zaufania do państwa oraz bezpieczeństwa prawnego jednostki. Ochrona tych zasad pozostaje obowiązkiem nie tylko władz publicznych odpowiedzialnych za tworzenie prawa, ale również tych, do których kompetencji należy jego stosowanie, w tym zwłaszcza sądów powszechnych. Sądy te winny prowadzić postępowanie w indywidualnych sprawach w taki sposób, aby wydane następnie rozstrzygnięcie urzeczywistniało te zasady. Tymczasem w niniejszej sprawie nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. nie tylko nie zapewnił pozwanej K. S. ochrony jej sfery prawnej, jakiej mogła oczekiwać od organu władzy publicznej przestrzegającego zasad praworządności (art. 7 Konstytucji), lecz wprost ją naruszył, pozbawiając pozwaną

tym samym bezpieczeństwa prawnego. Mając na uwadze, że wadliwość zaskarżonego orzeczenia wynika z przyczyn, które leżą po stronie Sądu Rejonowego, oczywistym jest również, że orzeczenie to narusza zasadę zaufania obywatela do państwa, którego sąd ten jest organem.

Trafnie wskazał również Rzecznik Praw Obywatelskich, że w zaskarżonym zakresie nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. narusza wyrażoną w art. 72 ust. 1 Konstytucji zasadę ochrony praw dziecka. Przepis ten stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. W świetle tej regulacji obowiązkiem ustawodawcy zwykłego jest stworzenie szczegółowych unormowań pozwalających na urzeczywistnianie dobra dziecka, ale też proces wykładni i stosowania wszelkich przepisów prawa musi, tym samym, uwzględniać obowiązek realizacji tej wartości konstytucyjnej (L. Garlicki [red.], M. Zubik [red.], *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, tom II, Wydawnictwo Sejmowe 2016, teza 5 komentarza do art. 72). Obowiązek ten dotyczy zwłaszcza stosowania przepisów ustawowych, które ukierunkowane są na ochronę interesów osobistych i majątkowych dzieci (osób małoletnich). W sprawach, w których roszczenie zgłoszone w pozwie jest wywodzone z treści art. 688¹ § 1 k.c. lub art. 18 ust. 1 u.o.p.l., sąd powszechny powinien szczególnie zwracać uwagę, by ich wykładnia była dokonywana z uwzględnieniem standardu wynikającego z art. 72 ust. 1 zd. 1 Konstytucji, a ich zastosowanie w okolicznościach rozpoznawanej sprawy służyło jak najszerzej realizacji tego standardu.

8. Stwierdzenie przez Sąd Najwyższy, że z wyłożonych wyżej względów zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym uznać należy za dotknięty wadami stypizowanymi w art. 89 § 1 pkt 1 i 3 u.SN, pozwala na przejście do ostatniego etapu oceny zasadności rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej, tj. rozważenia, czy jej uwzględnienie jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 *in principio* u.SN). Samo zaistnienie przesłanki szczegółowej (również wskazanej w art. 89 § 1 pkt 1 u.SN) nie przesądza jeszcze o konieczności wyeliminowania z obrotu

wadliwego orzeczenia (postanowienia Sądu Najwyższego: z 12 maja 2021 r., I NSNk 4/20; z 16 czerwca 2021 r., I NSNc 164/20). Należy mieć bowiem na uwadze, że stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych także jest wartością konstytucyjną (wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2020 r., I NSNc 46/19).

Zasadność skargi nadzwyczajnej winna być oceniana przede wszystkim przez pryzmat celu tego środka kontroli konstytucyjności orzeczeń sądowych, wyrażonego w art. 89 § 1 *in principio* u.SN, jakim jest urzeczywistnienie stanu polegającego na zapewnieniu zgodności porządku prawnego, którego zaskarżone orzeczenie jest elementem, z art. 2 Konstytucji (wyrok Sądu Najwyższego z 27 stycznia 2021 r., I NSNc 147/20). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest zatem eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego. Nadzwyczajne środki zaskarżenia muszą być uzasadnione okolicznościami o istotnym i niewątpliwym charakterze, korygującymi fundamentalne wady rozstrzygnięć jurysdykcyjnych, niweczące podstawową funkcję wymiaru sprawiedliwości (wyrok Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2020 r., I NSNc 44/20). Tylko wówczas można bowiem stwierdzić, że zasada poszanowania stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych powinna ustąpić pierwszeństwa innym wartościom, które zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej również wyraża, a pozytywne konsekwencje wzruszenia prawomocnego orzeczenia przeważają nad negatywnymi, tj. w większym stopniu wskazaną zasadę realizują.

Sąd Najwyższy zajmuje stanowisko, że zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O., w zaskarżonym skargą nadzwyczajną zakresie jest dotknięty tak poważnymi wadami, że ich usunięcie będzie w większym stopniu służyło realizacji zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, niż poszanowanie stabilności ukształtowanej jego treścią sytuacji prawnej stron procesu. W zakresie bowiem, w jakim sytuacja ta dotyczy pozwanej K. S., stanowi ona konsekwencję pominięcia przez Sąd Rejonowy istotnej okoliczności faktycznej, jaką jest wiek pozwanej w okresie objętym żądaniem pozwu i w konsekwencji

uwzględnienia powództwa również w tej części, w jakiej obejmowało ono okres, gdy pozwana była osobą małoletnią, a zatem skierowane przeciwko niej roszczenie nie miało oparcia w przepisach prawa. Z punktu widzenia zasad słuszności nie do zaakceptowania jest sytuacja, w której strona pozwana na mocy orzeczenia sądowego zostaje obciążona obowiązkiem zapłaty należności wskutek przeprowadzenia przez sąd postępowania zakończonego wydaniem zaskarżonego orzeczenia w sposób nie odpowiadający podstawowym wymogom proceduralnym odnoszącym się do oceny zasadności dochodzonego roszczenia, tak pod względem jego podstawy faktycznej, jak i prawnej. Dlatego orzeczenie to – zaskarżony nakaz zapłaty – nie może być zaakceptowane jako orzeczenie wydane przez organ demokratycznego państwa prawnego. Ocena ta jest tym bardziej zasadna, gdy się weźmie pod uwagę, że przedmiotowy nakaz zapłaty został wydany z naruszeniem przepisów prawa materialnego, których funkcją i celem jest realizacja konstytucyjnej zasady ochrony dobra dziecka w aspekcie jego interesów majątkowych.

Należy mieć również na uwadze, że w układzie okoliczności niniejszej sprawy wzruszenie prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. w zaskarżonej rozpoznawanej skargą nadzwyczajną części nie prowadzi do nieuzasadnionego uprzywilejowania interesu pozwanej K. S. w stosunku do powoda Gminy O.. Nakaz zapłaty nadal pozostaje bowiem w mocy w zakresie, w jakim skierowany jest do pozwanych B. S. i E. S., co do całości objętego nim roszczenia. Odnośnie do pozwanej K. S. uchylene nakazu zapłaty w zaskarżonej części – z uwagi na złożenie przez powoda oświadczenia o częściowym cofnięciu pozwu – prowadzi do ponownego rozpoznania sprawy w tym zakresie przez Sąd Rejonowy. Powód będzie więc miał nadal możliwość ochrony swych interesów w dalszym toku postępowania w sprawie oraz poddania orzeczenia kończącego to postępowanie kontroli instancyjnej.

9. Zgodnie z art. 115 § 2 u.SN, [j]eżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylene orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do

stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1. Artykuł 91 § 1 u.SN stanowi z kolei, że [w] przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Sąd Najwyższy oddala skargę nadzwyczajną, jeżeli stwierdzi brak podstawy do uchylenia zaskarżonego orzeczenia.

W wyroku z 28 kwietnia 2022 r., I NSNc 384/21, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że pojęcie „nieodwracalnych skutków prawnych” należy wiązać ze zmianami sytuacji prawnej, które stanowią następstwo wydania określonego rozstrzygnięcia (decyzji administracyjnej, orzeczenia sądowego) i jednocześnie dla odwrócenia których nie jest wystarczającym wyeliminowanie tego rozstrzygnięcia z obrotu prawnego. Sam upływ czasu może wywołać nieodwracalne skutki prawne (np. wygaśnięcie prawa), jednak, co do zasady, nie może być uznany za równoznaczny z zaistnieniem takich skutków. Artykuł 115 § 2 u.SN nie powinien być więc rozumiany w ten sposób, że upływ okresu 5 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia zaskarżonego skargą nadzwyczajną jest równoznaczny z wywołaniem przez to orzeczenie nieodwracalnych skutków prawnych, ponieważ ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym nie wprowadziła definicji „nieodwracalnych skutków prawnych” odmiennej od przyjmowanego dotychczas rozumienia tego pojęcia w różnych dziedzinach prawa, które samego upływu czasu nie obejmuje.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę zajmuje stanowisko, że mając na uwadze całokształt okoliczności rozpoznawanej sprawy nie można stwierdzić, by nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. z 14 marca 2016 r., sygn. X Nc [...], w zakresie, w jakim dotyczy pozwanej K. S., wywołał nieodwracalne skutki prawne w przedstawionym wyżej rozumieniu. Nie świadczy o tym w szczególności powołana w uzasadnieniu skargi

nadzwyczajnej okoliczność, że na podstawie ww. nakazu zapłaty toczy się przeciwko pozwanej pod sygn. Km [...] postępowanie egzekucyjne prowadzone przez komornika sądowego przy Sądzie Rejonowym w O.. Wyeliminowanie tego nakazu zapłaty z obrotu prawnego w zaskarżonej części spowoduje jedynie konieczność ponownego rozpoznania sprawy w tym zakresie, a w przypadku, gdyby w jego wyniku doszło do prawomocnego oddalenia powództwa – konieczność wzajemnego rozliczenia stron (z uwzględnieniem tej części zasądzonych od pozwanej roszczenia, którego zakres zaskarżenia skargą nadzwyczajną nie obejmuje). Nie będzie on natomiast naruszał praw i interesów osób trzecich.

10. Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy, uwzględniając wniesioną przez Rzecznika Praw Obywatelskich skargę nadzwyczajną, uchylił zaskarżony nią nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w O. z 14 marca 2016 r., sygn. X Nc [...], w części, tj. co do pozwanej K. S. w zakresie kwoty 12.087,23 zł, tj. w zakresie, w jakim zasądzona nim należność dotyczy okresu przed dniem osiągnięcia przez pozwaną pełnoletniości (4 stycznia 2015 r.), z ustawowymi odsetkami od dnia 26 lutego 2016 r., oraz w zakresie kosztów procesu i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu w O. do ponownego rozpoznania (pkt 1 sentencji). Z załączonego do pozwu dokumentu „Wykaz zaległości o I okres zalegania: Pani B. S., Pani K. S., Pan E. S. ul. [...]” (k. 7 akt o sygn. X Nc [...]), wystawionego przez powoda, wynika, że zaległość w opłatach z tytułu czynszu najmu lokalu przy ul. [...] w O. (od dnia 1 marca 2012 r. do dnia 28 lutego 2013 r., tj. do dnia rozwiązania stosunku najmu) oraz w opłatach z tytułu odszkodowania za zajmowanie lokalu bez tytułu prawnego (od 1 marca 2013 r. do dnia 31 grudnia 2014 r.) wyniosła łącznie 12.087,23 zł, w tym należność główna – 11.189,04 zł o skapitalizowane odsetki za opóźnienie – 898,19 zł.

Skarżący wnosił o uchylenie nakazu zapłaty co do pozwanej K. S. w zakresie kwoty 12.088 zł, błędnie dokonując zaokrąglenia dochodzonej pozwem należności za okres od 1 marca 2012 r. do 31 grudnia 2014 r. do pełnego złotego, które to zaokrąglenie stosuje się do podawanej w piśmie procesowym wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (art. 126¹ § 3 k.p.c.). Dlatego w zakresie, w jakim żądanie

Skarżącego przekraczało kwotę 12.087,23 zł, skarga nadzwyczajna została oddalona w pkt. 2 sentencji.

Sąd Najwyższy podziela stanowisko Skarżącego, że w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej nie jest dopuszczalne cofnięcie powództwa w całości ani w części. Jest to bowiem czynność procesowa, która, o ile jest dokonana skutecznie, prowadzi do umorzenia postępowania (art. 355 *in principio* k.p.c.). Artykuł 398¹⁹ k.p.c., który poprzez odesłanie wynikające z treści art. 95 pkt 1 u.SN ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej, stanowi, że Sąd Najwyższy uchyla wydane w sprawie wyroki oraz odrzuca pozew lub umarza postępowanie, jeżeli pozew uległ odrzuceniu albo istniała podstawa do umorzenia postępowania. Użycie przez ustawodawcę formy czasu przeszłego („ulegał”, „istniała”) wskazuje, że sytuacje uzasadniające wydanie wskazanych w tym przepisie rozstrzygnięć muszą zaistnieć przed prawomocnym zakończeniem postępowania w danej sprawie. W konsekwencji oświadczenie o cofnięciu pozwu złożone w toku postępowania wszczętego na skutek złożenia nadzwyczajnego środka zaskarżenia podlega rozpoznaniu nie przez Sąd Najwyższy, lecz przez sąd, któremu sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania (wyrok Sądu Najwyższego z 21 listopada 2007 r., I CSK 203/07). Sąd Rejonowy w O., przy ponownym rozpoznaniu sprawy, powinien więc w pierwszej kolejności zbadać oświadczenie powoda Gminy O. zawarte w jego piśmie procesowym z 31 grudnia 2021 r. i ocenić jego dopuszczalność przez pryzmat przesłanek określonych w art. 203 § 4 k.p.c.

O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł w pkt. 3 sentencji na podstawie z art. 398¹⁸ k.p.c., zgodnie z którym w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka koszty procesu w postępowaniu kasacyjnym podlegają wzajemnemu zniesieniu. Powołany przepis z mocy art. 95 pkt 1 u.SN stosuje się również do postępowania w sprawie skargi nadzwyczajnej.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

a.s.